

Mr Жарко Бабић

Прилог тумачењима Бранкове поеме Бачки растанак

У својој поеми Радичевић описује растанак од школских другова и другарица, од ћачке младости која је стасала у Сремским Карловцима, ћикала крај Дунава, ластарила се по сремској питомини и одњихала се на фрушкогорској лепоти.

Мотивом растанка Бранко се поетски бави у читавом низу својих песама. Коса смрти, окомљена на Радичевићеву породицу (губитак сестрице, мајке, брата), почела је да се надноси над Бранком још од самог његовог детињства и да његово устрептало биће погађа слутњама антиживота.

Међутим, тема растајања у **Бачком растанку** не гаси пламсаје младости, не сажижје варнице љубави, не пречи снагу родољубља, не нарушава ритам рада, не мрачи сјај лепоте, не пригушује зов песме и не кварује ритмове живљења и мелодије живота. Напротив: распламсава, подстиче, јача, крепи, оплемењује, снажи, усклађује и узноси.

Песнику је мотив растанка непосредни повод, надахнуће за сложеније поетско сликање: младости, здравља, љубави, родољубља, човекољубља, рада, природе, лепоте, песме, историјских знамења и живота који га заноси и опомиње.

У мотивима кола уместо растајања, одвајања, удаљавања налазимо здруживање, братимљење, сједињавање. У томе видимо и осећамо жаришта централног мотива **Бачког растанка** и сазнајемо песникове поруке о родољубљу и човекољубљу. Међу тематске оквире свог књижевно-уметничког креирања у поеми песник ставља оно што му је у животу посебно мило и драго, лепо и вредно: ваљане поуке из прошлости, стварни смисао трајања у објективној реалности, чији је сведок и тумач, и наговештаје узвишених задужбина за будућност која обавезује и њега и његов нараштај.

У **Бачком растанку** смењују се **лирске слике**, пуне боја, покрета, белила, тамнила, сјаја, врелине, мириса, сласти, ритма, звука и поетске мелодије. Те сложене компо-

зиције превазилазе устаљено фабуларно устројство, слободно се нижу под утицајима виталних изражајних честица и сажимају сижејне нити у изобиље својих емоционално- мисаоних таласа.

Радичевић описује гробље, исказује поштовање умрелима и пева о рушилачкој силини смрти чувене своје стихове који ће се кобно наднети и над његовом стваралачком личношћу:

*Неколико овде је дрвета
Ал' где расту, то су места света.
Њих је тужно посадило доба.
Свако с' вије више једног гроба,
По гробови трава обилата,
На гдекоме цвећа умиљата, —
Ко зна кога гроб овај покрива,
Можда цветак ту какав почива,
Па је цвеће похитало амо
Да се самцит братац не би тешко,
Веће мирно у гробници лешко.*

*Спавај, брате, ту санак слађани,
Кити, цвеће, гроб њему хлађани, —
Та све му је можда овог света
Уграбила ова рука клета,
Те од свију његових милина
Сада њему остала једина,
Све нестало, све га је издало,
Ти једино верно му остало —
Много хтео, много започео,
Час умрли њега је помео!*

Затим у здрављу и лепотама природе налази утеху и задовољство:

*Ведро небо овде нада мноме,
Брдо тавно овде пода мноме,
Околине око мене миле,
Да ништа се нисте промениле!
Ја ту стојим, око душе моје
Слатки часи умиљато с' роје,
Око пламти, срце јаче бије —
Који часак да споменем прије?!*

Он хвали Карловце, тугује због растанка те позива песму и њено човекољубље да му помогну:

*Де пригрли, песмо, моја снаго,
Па изљуби све мило и драго!*

У заласку сунца развија платно херојске националне прошлости и у романтичарском заносу тај косовски мотив спаја са природом и сједињује са собом.

Потом, после опраштања са Дунавом, песник залази у винограде да се у својој поетској визији и са њима на растанку поздрави.

Берба: ранораниоци, кликтаји, пуцњи, песма — рад, посленичка утакмица. А онда, у коло! Вијори се, лепрша, гизда и уноси м л а д о с т : бујна, радна, лепа, заљубљена, враголаста:

Коло, коло, свирац свира,
Нога земљу не додира.
„Ситно, брате, ијујују,“
Момци чили подвикују:
Свирац свира,
Не да мира,
А још више девојчице,
Њине очи и ножице.

Деде, брате, ијујуј!
Де поскочи, не лудуј!

Ко би, јако, момак био,
Па се не би помамо!
Ао, селе босонога,
Зла ти маја до зла бога,
Не дала ти чарапица,
Ни лаганих папучица,
Да учиниш клепа-клапа —
За тобоме, душо, скапа!

Охо, селе вита стаса,
Држ' се браци око паса!

Коловођа колом вија,
Коло лети, зној пробија, —
Ал' у твојих недри туде
Окле снега до две груде?
Чудо, селе, дивно чудо,
Ала бих се млађан грудо!

Коло, коло, наша дика,
Пушка пуца: цика, цика!
Па све тако, до вечери,
А кад сунце веће седа,
Бесна момчад још се не да,
Иде кући, подвикује,
Пуни пушке, попуцује,
Свирац свира, мома поје:
„Коловођа, злато моје!“

Онда се Бранко опрашта од Белила, места где су моме белиле платно, и од лепог фрушкогорског виса Стражилова које остаје довека поезијом познато, и поезија њиме, те се уздижу у спомен Бранковом имену и делу.

У винском романтичарском заносу песник даље гради мотив под утицајем народне легенде о Краљевићу Марку.

После тога смо у разиграном ђачком колу, слушамо тамбурицу, сањамо лепоту и враћамо се у јуначку прошлост наших братских народа: хрватског (прво именује Шубића и Јуранића) и српског (Чупић, Турчија, Л. Лазаревић, Добрњац, Поцерац, Карађорђе).

Коло братства, које су сплели житељи југословенских крајева и покрајина, досеже до врхунца поеме. Ту су сви они здружени, збратимљени, сједињени: трепере од врлина, зраче поносом и сијају човекољубивим јунаштвом:

Коло, коло,
Наоколо,
Виловито,
Плаховито,
Наплетено,
Навезено,
Окићено,
Зачињено —
Брже, браћо, амо, амо,
Да се скупа поиграмо!

Србијанче, огњу живи,
Ко се теби још не диви!

Хрваћане, не од лане,
Одвек се ти без мане!

Ој, Босанче, стара славо,
Тврдо срце, тврда главо,
Тврд си као кремен камен,
Где станује живи пламен!

Ао, Еро, тврда веро,
Ко је тебе јоште теро?
Ти си ка'но хитра муња
Што никада не покуња.

Ао, Сремче, гујо љута,
Сваки јунак по сто пута!

Црногорче, царе мали,
Хо те овде још не хвали?
Мачем бијеш, мачем сечеш,
Мачем себи благо течеш,
Благо турска глава сува,
Кроз њу ветар горски дува.

Ој, соколе Далматинче,
Дивна мора дивни синче!

*Ој, ти красни дубровчане,
Наш и данас бели дане,
Та са песме из старине,
Пуне славе и милине!*

*Ој, Славонче танани!
Банаћане лагани!
Ој, Бачвани, здраво, здраво,
Ко ј' у песми већи ђаво!
И ви, други дуж Дунава,
И ви, други где је Драва,
И сви други тамо, амо,
Амо да се поиграмо!*

Даље Бранко пева о лепоти, љубави, јунаштву (Хајдук Вељко, Дмитар Јакшић, цар Душан, деспот Павле Бакић) именује своје најбоље другове и опрашта се са свом браћом живодатним поздравом:

*Били живи, весели и здрави,
Никад вас ја не заборави'!*

Мотив кола врло је значајан, сложен и артистички учестало јавља се кроз целу поему тако да доминира у њој. То су: бербанско коло и ђачко братско коло.

Песник младалачку игру оплемењује радом, патриотски је надахњује и романтичарски подиже на врхунац својих братских, југословенских, човекољубивих идеала. Он у колу сједињује раскош младости, народну поскочицу и позитивну патриотску традицију. Тако, вијући се учестало кроз поему, коло учествује у општем ритму песникових емоционално-мисаоних узлета у поруке о вечним вредностима здравља, лепоте, заноса, бујног живљења, вољног делања, родољубља и човекољубља.

Кроз коло се песник и ближи објективној стварности своје младости, пажљиво се спушта са својих узвишених романтичарских идеала, али их никада не повређује и не обезвређује, него их, уметнички прочишћене и осмишљене, оставља у поруци за будућност.

У поеми се истиче и мотив младости. Та је младост здрава, осећајна, бујна, раскошна, лепа и слободна. Она је и радна, родољубива, човекољубива и паметна.

Коло ђачке младежи казује једну од најснажнијих и најмудријих мисли у поеми, ону која поучава о непролазности човекових узвишених задужбина:

*Дела ваша сунцу рабна,
Неће скрити нојца тамна!*

Природа ту младост надахњује, узбуђује, улепшава, ослобађа и чини је радном, а историја јој је учитељица живота: опомиње је, подстиче и горди, вишеструко је васпитавајући моралним и друштвеним осећањима.

Мотив природе такође заслужује нашу пажњу.

Песник речима слика питоме фрушкогорске пејзаже, небо, зору, винограде, бербу, Дунав, громове, ноћ, звезде... А изнад свега сија животворно сунце које изазива дивљење, лепоту, радост, миље... Крепи морална, естетска и друштвена осећања, и бодри родољубиви занос.

Слике природе ж и в е у поеми заједно са девојачком лепотом, мушком снагом, осећањима, мислима, песмом, ритмом, звуком и поетском музиком.

У вези са описима природе и, посебно, са доминацијом симболике сунца у њима, местимично долазе до изражаја и мотиви светлости и таме.

Познато је да у Бранковој поезији, као и у песничтву већине романтичара, светлост оличава буђење живота, бујање младости, развитак лепоте, надахнуће живљења, таласе радости, занос стварања и друге сличне позитивне и за песника врхунске вредности космоса, док тама предсказује пролазност, ништавило...

У поеми побеђује сјај и слива се у њену општу мисао којом се песник залаже за свеколике врлине света, у које верује и које претпоставља ништавилу.

Нашу пажњу привлачи и мотив гусала:

*Мачи ваши — бритка коса,
Крвца ваша беше роса,
Роса росну, јавор с' диже,
Певац иза њ гусле здеља,
Па бугари што сте били,
Што л' десницом починили.*

Песник истиче моралну и друштвено-историјску вредност националног музичког инструмента и песме уз њега. У нераздвајним везама са усменим књижевним стваралаштвом наших народа, гусле имају хуманистички и општељудски значај.

Ту налазимо елементе Радичевићеве иманентне поетике из које се развија тумачење да поезија ниче из живота, сједињује се са човеком, постаје живо врело његове свести и, захваљујући хуманитарним задужбинама на које га инспирише, уздиже човека и човечно до висина непролазности.

Расположење је у поеми сложено. Оно се испољава на особеној психо-поетској скали емоција: туге (жалости, јадања) и радости (задовољства, уживања, ликована) — од елегичности до дитирампских узлета.

Тако се развија сложени ритам емоција. С обзиром на мотив растанка, песник доследно и учестало започиње своје поетске исказе неким тужним осећањем, а када осети да би жалост могла превладати и да почиње да смалаксава виталитете или да обара, позива у помоћ природу, младост, лепоту, песму, игру, враголије, поучну мисао или историјска знамења: да поврате, развеселе, оснаже, узнесу...

Пошто у поеми Бранко пева о расстанку, реч збогом, по природи уметничког чина, веома је учестала у њој. Та реч као да се негде претапа у ритам и звук. Као да одјекује звоно и сједињује ритам и звук са поетским сликама и смислом у чудну мелодију, музику растанка:

*Збогом, песме, збогом, коло,
Збогом, момци наоколо,
Збогом, кито мома млади',
Збогом, грозђе, збогом, виногради!*

По
вс
љд

Када је број слогова у стиховима у складу са интегралним поетским комплексима, осећањима, мислима и свим другим састојцима уметничких исказа у њима, онда песник успева да у експресији оствари упечатљиве еуријске и еуфонијске ефекте.

На пример:

Где је песничка слика сетна, осећање тужно, а мисао жалосно блуди, стихови су дужи, ритам смирен:

*Виногради, збогом умиљати!
Збогом, грозђе, нећу те ја брати!
Ао, бербо, тебе жалим клету,
Та шта лакше од тебе на свету?!
Ко тебека никад не видео,
Шта је јоште сиротан видео?
Ао, брацо, амо у то доба,
Дођи, види, чуј, па хајд у гроба!*

А где је песничка слика ведра, осећања раздрагана, а мисао крепка, ритам је убрзан, стихови кратки, врцави:

*Коло, коло,
Наоколо,
Виловито,
Плаховито,
Наплетено,
Навезено,
Окићено,
Зачињено —
Брже, браћо, амо, амо,
Да се скупа поиграмо!*

*.....
Плахо коло, тече зној,
Де још мало, брате мој!
Мало цупни,
Мало лупни,
Да се гресе цео дом!
Оком севни,
Грлом певни,
Као муња, као гром!*

.....
Цупни, скочи,
Па заведи,
Па проведи,
Хопа, цупа,
Па на ћупа!

Јединство ритма, звука и смисла, поетска музика коју чујемо у поеми, има најснажнију моћ за стваралачко сједињавање разноликих, супротстављених и супротних животних и уметничких вредности у једну: сложену, јединствену, оригиналну и лепу. То је *Бранкова поетска музика* туге и радости, таме и сјаја, низина и висина, младости и старости (старине), прошлости и садашњости, садашњости и будућности, пораза и победе, антиживота и живота, небића и бића, пролазности и непролазности, растајања и сједињавања и — човекољубља у коме је с в е .

Идеје јединства за које су се борили Вук Караџић, Људевит Гај и други наши напредни ствараоци и родољуби четрдесетих година XIX столећа Бранко Радичевић зна и оне најпозитивније подржава. Он свесно, у смислу братског поштовања, прво именује хрватске јунаке, њихова су дела „сунцу равна“, а затим српске да би помоћу симбола сунца истакао непролазну храброст, слободарска и изнад свега човекољубива стремљења наших братских народа.

У поетској визији, Бранкове идеје братског кола не знају за границе између наших крајева (области, покрајина) и међу нашим народима. Свестан да се у стварности његовог времена и нараштаја неће моћи потпуно реализовати његова идеја о братској уједињености наших народа, Радичевић ту поруку романтичарски узноси, уметнички чисти и хуманистички јача да би је предао будућности.

Посебно је значајна Бранкова уметничка симболика према којој та идеја братства ниче из младости, живи у младости, траје са младошћу, одолева ништавилу младим здрављем и снажна као младост, и вечно млада као човекољубље — осваја будућност.

По
ве
ља